

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΣΕ ΕΝΑ ΨΗΦΙΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΑΝΑΓΡΑ (REG 12, 1899, 72 κ.ε. I, στ. 32-33)

Το 1899 δημοσιεύθηκε από τον T. Reinach ένα εκτενές ψήφισμα από την Τανάγρα.¹ Είναι γραμμένο στη βοιωτική διάλεκτο και αποτελείται από δύο μέρη: το πρώτο (που καταλαμβάνει τμήμα της πλευράς Α) αφορά τις ενέργειες που απαιτούνται για τη μεταφορά και την κατασκευή ενός ιερού της Δήμητρας και της Περσεφόνης μέσα στην πόλη, ενώ το δεύτερο (που καταλαμβάνει το υπόλοιπο τμήμα της πλευράς Α και ολόκληρη τη Β) είναι ο κατάλογος των γυναικών της Τανάγρας που είχαν συνεισφέρει για την κατασκευή του ιερού προσφέροντας χρήματα, ενδύματα και κοσμήματα. Η επιγραφή δεν είναι γραμμένη στοιχηδόν, και η πλευρά Α, που έχει υποστεί σημαντικές φθορές στο αριστερό της τμήμα, περιλαμβάνει 77 στίχους των 50-55 γραμμάτων.

Ο Reinach διαβάζει και συμπληρώνει ως εξής τους στ. 32-34: ἡ δέ κ[ά | τι ? οὐπεργένηιτη ?] ἀργούριον ἀπὸ τᾶν τᾶν ἐπαναγελιάων, τὰν ἀρχὰν ἀπολ[ο|γίττασθη κῆ δόμε]ν τῷ ταμίῃ τῷ ἐπὶ τῶν καθιαρωμένων (= αν όμως από τις συνεισφορές προκύψει μεγαλύτερο ποσό, η επιτροπή να αποδώσει λογαριασμό και να δώσει τα χρήματα στον ταμία τον αρμόδιο για τους ιερούς χρηματικούς πόρους), χωρίς να δηλώνει σε κανένα σημείο του άρθρου του πώς κατέληξε σ' αυτή την αποκατάσταση, την οποία αποδέχονται και όλοι όσοι επαναδημοσίευσαν ή σχολίασαν την επιγραφή ή το συγκεκριμένο τμήμα της.²

Το ρήμα ὑπεργί(γ)νομαι δεν μαρτυρείται σε κανένα κείμενο της κλασικής εποχής, επιγραφικό ή μη. Τύποι του ρήματος με σημασία παρόμοια με αυτήν που έχει στην αποκατάσταση του Reinach απαντούν σε δύο παράλληλα παπυρικά κείμενα του 13 και του 12 π.Χ. αντίστοιχα, BGU 1148.6-7, 14-15: *συνχωρεῖ ἢ Ταφασιῆς ἀπεσχηκέναι παρὰ τῆς Ἀπολλω-*

Ευχαριστώ την κ. Χ. Βεληγιάννη-Τερζή για τις πολύ χρήσιμες παρατηρήσεις της.

1. Σύμφωνα με τον T. Reinach, «Un temple élevé par les femmes de Tanagra», REG 12 (1899) 66-67, και τον D. W. Roller, *Tanagran Studies I: Sources and Documents on Tanagra in Boiotia*, Άμστερνταμ 1989, σ. 107, όλη η επιγραφή μπορεί να χρονολογηθεί στον 3ο αι. π.Χ. Βλ. όμως και D. Knoepfler, «Zur Datierung der grossen Inschrift aus Tanagra im Louvre», *Chiron* 7 (1977) 67-87, όπου υποστηρίζεται ότι το κείμενο της πλευράς Α γράφτηκε στις αρχές του 2ου αι. π.Χ., ενώ αυτό της Β το 300-250 π.Χ.

2. Βλ. Ziehen, LS, αρ. 69· Schwyzer, DGE, αρ. 462· Roller, ό.π., αρ. 87.

νίας [...] και τούς του ὑπεργεγεννημένου χρόνου τόκ(ους), και BGU 1167. 6-8: ἀπεσχη(κέναι ?) αὐ(τὸς) Ἑρμία(ς) παρὰ τοῦ Φιλ(αργύρου) ταύτας τε και τοῦ ὑπεργεγεννημένο(υ) μετὰ ταῦτα χρ[ό]νου τούτων τόκ(ους), και σε ένα κείμενο του 4ου αι. μ.Χ., Επιφάνιου Σαλαμίνας Περί μέτρων και σταθμών 628-629: ἔστι δὲ [ενν. το σάτον] μῶδιος ὑπέργομος, ὥστε πληροῦσθαι μὲν τὸν μῶδιον, διὰ δὲ τοῦ ὑπεργίνεσθαι τὸ τέταρτον τοῦ μῶδιου.³

Πρέπει, επίσης, να παρατηρήσουμε ότι στις επιγραφές του 3ου και του 2ου αι. π.Χ. που είναι γραμμένες στη βοιωτική χρησιμοποιούνται ενεστωτικοί (και όχι αοριστικοί) τύποι σε όσες υποθετικές προτάσεις συνδυάζονται με αποδόσεις όπου η προσοχή εστιάζεται στον τρόπο με τον οποίο κάποιος (συνήθως αξιωματούχος του δημοσίου ή ιερέας) θα χειριστεί τα συμβάντα για τα οποία γίνεται λόγος στην υπόθεση· αυτό ισχύει και στους τρεις άλλους υποθετικούς λόγους που περιλαμβάνονται στην ίδια επιγραφή (στ. 14-17, 24-27 και 36-38).⁴ Η περίπτωση που εξετάζουμε θα ήταν η μόνη στην οποία θα εμφανιζόταν αοριστικός τύπος σε παρόμοιο περιβάλλον, αν δεχόμαστε τη συμπλήρωση του Reinach.

Τέλος, σ' ένα ψήφισμα από την Κορώνεια, SEG 43.205 (3ος αι. π.Χ.),⁵ συναντούμε την εξής υποθετική πρόταση (στ. 26-28· πρόκειται για μια από τις περιπτώσεις που αναφέρουμε στην υποσ. 4): εἰ μὲν κά τι πλέον γινοῦσι τῶν ἑπτακατιάων ἀργου[ρ]ίῳ, δηλαδή με τον αναμενόμενο ενεστωτικό τύπο ενός κοινού ρήματος. Οι έξι πρώτες λέξεις αποτελούν, επομένως, ένα παράλληλο βάσει του οποίου θα μπορούσαμε να συμπληρώσουμε την επιγραφή από την Τανάγρα: ἡ δὲ κ[ά] | τι π[λ]ιον⁶ γινοῦσι τῆ] ἀργούριον ἀπὸ τῶν ἑπανγελιάων. Η συμπλήρωση αυτή περιέχει δύο γράμματα περισσότερο από την αποκατάσταση που προτείνει ο Reinach, πράγμα που δεν αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα, αν κρίνουμε από τη φωτογραφία και το σχέδιο της επιγραφής.

Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών,
Θεσσαλονίκη

ΣΥΜΕΩΝ ΤΣΟΛΑΚΙΔΗΣ

3. Με διαφορετική σημασία το ὑπεργίνομαι απαντά και στον Φιλόδημο, *Περί Ρητορικής* 2.86 μηδ', ὅτι δι[κανική] τέχνη, εἶπερ ἄ[ρα], ἐμφαίνει|ν ὑπεργεινομέ[νην] τὴν πολιτικ[ήν].

4. Παρόμοιες περιπτώσεις έχουμε και στα Schwyzer DGE αρ. 503.23-27, αρ. 512.4-6, αρ. 523.159-165, αρ. 528.11-14 και SEG 43.205.26-33.

5. Βλ. και D. Knoepfler, «Sept années de recherches sur l'épigraphie de la Béotie», *Chiron* 22 (1992) 484, όπου υποστηρίζεται ότι δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι η επιγραφή προέρχεται από την Κορώνεια και όχι από την Αλίαρτο.

6. Για τη βοιωτική ορθογραφία πλῖον πρβ. στ. 19 και 31 της ίδιας επιγραφής βλ. και C. D. Buck, *The Greek Dialects*, Σικάγο 1968, §221.

ΜΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 14ου αϊ.

Ὁ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος ἦταν ἀσφαλῶς ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ δημοφιλεῖς συγγραφεῖς στὸ Βυζάντιο. Ἰδιαίτερα στὶς ἀρχές τοῦ 14ου αἰ. τὰ ἔργα του μελετῶνται συστηματικὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπιστὲς λογίους τῆς ἐποχῆς,¹ οἱ ὁποῖοι, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀναθεωρήσουν ὀρισμένα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη ἀξιώματα τῆς βυζαντινῆς ὀρθοδοξίας, ὄχι τυχαίᾳ, ἀναζητοῦν ἐρείσματα στὸ δικό του ἔργο, τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὸ μεταίχμιο καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξισοροπήσει μεταξὺ δύο κόσμων καὶ δύο πολιτισμῶν, τῆς ἐκπνεύουσας εἰδωλολατρίας καὶ τοῦ θριαμβεύοντος χριστιανισμοῦ. Ἔτσι ὁ Μετοχίτης στὸν *Ἠθικό*, γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐνασχόλησης μὲ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὰ πυρὰ σύγχρονων μοναστικῶν κύκλων, προσφεύγει στὸν Δίωνα, κείμενο γεμάτο ἀντιμοναστικὲς αἰχμές,² ἐνῶ ὁ ἀκτουάριος Ἰωάννης Ζαχαρίας δὲν διστάζει νὰ προχωρήσει ἀκόμη περισσότερο στὴν υἱοθέτηση ἐπιχειρημάτων ἀπὸ τὴν ἴδια πραγματεία κατὰ τῆς μονομεροῦς προσήλωσης στὸν μοναχικὸ βίον, ποῦ ἀρνεῖται τὴν ἀρωγὴ τῆς θύραθεν σοφίας.³

Στὴ σύντομη αὐτὴ σημείωση θέλουμε νὰ ἐπισημάνουμε ἀκόμη μία μαρτυρία τῆς ἀπήχησης τοῦ Συνεσίου στὰ ἔργα τῶν λογίων τῆς ἴδιας ἐποχῆς. Πρόκειται γιὰ τὴ χρήση ἑνὸς ἀποσπάσματος ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Συνεσίου *Περὶ ἐνυπνίων* στὸ ἐγκώμιον τοῦ Νικολάου Λαμπηνοῦ γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο, ἔργο τοῦ ὁποῖου ἡ συγγραφὴ τοποθετεῖται στὸ διάστημα μεταξὺ 1296 καὶ 1303.⁴ Ἐξαιρόντας τὴ φιλοσοφικὴ διάθεση τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ρήτορας τονίζει ὅτι οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες του δὲν τὸν κάνουν νὰ ἀμελεῖ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν παιδεία: *Ἄ δὲ καὶ περὶ τῶν μεγάλων εὐτυχιῶν, φιλοσοφία φησί, πάγην ἄρα εἶναι καὶ λόχον ..., αὐτὰ δὴ ταῦτα οὐ μικρὰ πρὸς εὐδοκίμησιν (67, 4-7)*. Τὸ ἀντίστοιχο ἐδάφιο ἀπὸ τὸ *Περὶ ἐνυπνίων* εἶναι τὸ ἀκόλουθο: *διὸ τὰς πολυθρυλήτους εὐτυχίας οἶεσθαι δεῖ λόχον ἐπὶ ψυχὰς ἐξευρησθαι τοῖς ἐφόροις τῶν κάτω*

1. Βλ. σχετικὰ, E. Fryde, *The Early Palaeologan Renaissance (1261-ca. 1360)*, Leiden - N. Υόρκη - Κολωνία 2000, σσ. 329-331.

2. Θεόδωρος Μετοχίτης, *Ἠθικός ἢ Περὶ παιδείας*. Εἰσ. - κριτ. ἔκδ. - μτφρ. - σημειώσεις I. Δ. Πολέμη, β΄ ἔκδ., ἀναθ., Ἀθήνα 2002, σσ. 105-120.

3. Σ. I. Κουρούσης, *Τὸ ἐπιστολάριον Γεωργίου Λακαπηνοῦ - Ἀνδρονίκου Ζαρίδου (1296-1315) καὶ ὁ ἱατρὸς-ἀκτουάριος Ἰωάννης Ζαχαρίας (1275-1328)*. Μελέτη φιλολογικῆ, Ἀθήνα 1984-1988, σσ. 452-456. Βλ. καὶ A. Hohlweg, «Drei anonyme Texte suchen einen Autor», *Βυζαντικά* 15 (1995) 37-38.

4. I. Δ. Πολέμη, *Ὁ λόγιος Νικόλαος Λαμπηνὸς καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ εἰς Ἀνδρόνικον Β΄ Παλαιολόγον*, Ἀθήνα 1992. Οἱ παραπομπὲς ποῦ ἀκολουθοῦν ἀναφέρονται σὲ σελίδα καὶ στίχο τῆς ἔκδοσης αὐτῆς.

(Terzaghi 159, 10-11). Ἡ διαπίστωση αὐτὴ δὲν θὰ εἶχε καμιά σημασία, ἂν τὸ ἴδιο κείμενο δὲν εἶχε ἀξιοποιηθεῖ τὴν ἴδια ἐποχὴ στὸν κύκλο τῶν φίλων τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Φιλοσόφου ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Ζαχαρία, ὁ ὁποῖος ἐμπνέεται ἀπὸ αὐτό, γιὰ νὰ διατυπώσει τοὺς προβληματισμούς του σχετικὰ μὲ τὴ διάρθρωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.⁵ Μάλιστα, γύρω στὸ 1330 ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς θὰ συντάξει πλήρες ἐρμηνευτικὸ ὑπόμνημα στὸ *Περὶ ἐνουπνίων*.⁶ Ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἐνδείξεις στὸ κείμενο τοῦ λόγου γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο, ποὺ δημιουργοῦν τὴ σκέψη ὅτι καὶ ὁ Λαμπηνὸς ἀνῆκε στὸν ἴδιο κύκλο λογίων, π.χ. στοιχεῖα ποὺ ὑποδηλώνουν ἄμεση ἐξάρτηση ἀπὸ κείμενα τοῦ Μετοχίτη.⁷ Ἄλλωστε, τὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ φιλοσοφικὰ ζητήματα εἶναι ἔκδηλο σὲ πολλὲς περιπτώσεις.⁸

Σοφοὺς μέντοι γίνεσθαι καὶ ὀραῖσθαι τοὺς βασιλεῖς τῇ τῶν σοφῶν συνουσία ποιητοῦ λόγος κἀγὼ παντὸς μᾶλλον ἀληθίζειν τοῦ λόγου τοῦτον ἀποφανοῦμαι (58, 10-12).⁹ Μὲ τὴ χρῆση τοῦ συγκεκριμένου ἀποσπάσματος τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ Λαμπηνὸς καταθέτει, νομίζω, τὴ θέση του γιὰ τὴ χρησιμότητα τῆς παιδεύουσας, ἢ φιλοσοφούσας καλύτερα, ρητορικῆς, ἀντίληψη κληρονομημένη ἀπὸ τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα. Ὁ Συνέσιος, ἐνθερμος ὑποστηρικτῆς τῆς ἀποψῆς αὐτῆς, κάνει, ἐπομένως, εὐλογα αἰσθητὴ τὴν παρουσία του στὸ κείμενο τοῦ Λαμπηνοῦ.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΠΟΛΕΜΗΣ

5. Βλ. Κουρούσης, ὁ.π., σσ. 446-451.

6. Βλ. τὴ νέα ἔκδοση Nicephori Gregorae, *Explicatio in librum Synesii «De insomniis». Scholia cum glossis*. Introduzione, testo critico e appendici a cura di P. Pietrosanti, Presentazione di G. Guidorizzi, Bari 1999.

7. Πολέμης, ὁ.π., σσ. 21-22.

8. Δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις ἀπηχίσεων ἀπὸ φιλοσοφικὰ κείμενα τῆς ἀρχαιότητος, κυρίως τῆς ὕστερης. Παραθέτουμε ὀρισμένες: τὸν βασιλέα, ὃς αὐτάρκης ἐστὶν αὐτὸς αὐτῷ πρὸς εὐδαιμονίαν, ὃ περὶ τοῦ κρείττονος οἱ σοφοὶ νενοηκότες ἐξέλαβον (31, 25-27). Τὸ χωρίο προέρχεται ἀπὸ τοὺς πλατωνικοὺς Ὅρους 411 a 3: Θεὸς ζῶν ἀθάνατον, αὐταρκες πρὸς εὐδαιμονίαν. Τὸ χωρίο οὐ πραγμάτων μόνον ὄψις αὐτῷ ἢ φρόνησις (56, 28-29) προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Πλουτάρχου 23, 1 (Plutarch's, *Moralia XV Fragments*, edited by F. H. Sandbach, Λονδίνο - Cambridge, Mass. 1969, σ. 100. Μᾶλλον ἄμεση πηγὴ τοῦ Λαμπηνοῦ εἶναι τὸ Ἀνθολόγιο τοῦ Στοβαίου III, 3, 41 (Hense III, 207). Στὴ φράση Ἡ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀταξίαν τε καὶ πλημμέλειαν ὑπὸ νοῦ κεκοσμηθῆσαι τε καὶ διατετάχθαι φιλοσοφία φησι (70, 2-4) ὑπάρχει μεταφορὰ τοῦ πολὺ γνωστοῦ χωρίου τοῦ πλατωνικοῦ *Τιμαίου* (30 a-b): οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν ὄρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχίαν ἄγον ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας ... διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δ' ἐν σώματι συνιστᾶς τὸ πᾶν συνετεκταίνεται. Ἀκόμη καὶ ἀπηχίσεις ἀπὸ γεωγραφικὰ κείμενα ἀνιχνεύονται, π.χ. 76, 29 ὡκεανὸς περιδεδρόμε γῆν ἅπασαν (ἀπὸ τὴν Οἰκουμένης περιήγησιν τοῦ Διονυσίου τοῦ περιηγητῆ, στίχ. 41).

9. Βλ. τίς σχετικὲς μαρτυρίες στὸ *Tragicorum Graecorum Fragmenta*. Vol. 4. *Sophocles*, edidit S. Radt, Göttingen 1977, σ. 120. Μᾶλλον ὁ συγγραφέας μας δανεῖζεται τὴν παραπομπὴ ἀπὸ τὸν Στοβαίو.